

ЗА ГРАНИЦИТЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ПСИХОЛОГИЯ И ЗА НЕВРОЗИТЕ

Работя като психолог, но понякога, в моменти на слабост, си мисля, че ако бях инженер, лекар или счетоводител, сигурно би ми било по-лесно. Вероятно отдавна щях да съм подредила отношенията между важните неща в живота си – професията и вярата и нямаше да ми се налага да изпитвам колебания и нерешителност. В съвременния свят, разбира се, е много сложно да намериш възможност да живееш, без да ти се налага да правиш трудни избори и “компромиси”. Едва ли има християнин, комуто е дадено да премине живота си без изпитания. Ако в семейството му всичко е наред и получава любов и съчувствие, сигурно ще има проблеми в работата; ако в кариерата му всичко върви гладко, вероятно няма да го разбират вкъщи, може би ще страда от продължителна болест или ще възникнат изкушения там, където е най-трудно да се проумеят – в Църквата. И ето повече от 10 г. аз си задавам въпроса: възможно ли е съществуването на православна психология и психотерапия? Директен отговор в писанията на Светите отци не може да се намери по простата причина, че психологията е съвременна наука: тя възниква едва в средата на 19 в.. Еднозначен отговор също не може да се даде, защото тя е многостранна и динамична наука /само за година в света излизат над 50000 публикации по психология/ и обхваща множество школи и направления. Ето защо е неправомерно да разглеждаме психологията като нещо цялостно, след като самата тя не е еднородна наука.

Възможно ли е да се примирят една в същността си материалистическа и практически ориентирана наука и православният мироглед? Не е ли това изкуствена компилация, абсурден опит за съчетаване на противоположности, резултат от твърде повърхностно вникване в проблема? И ако решението не касаеше собствения ми живот и собствената ми съдба, сигурно бих го отложила като отговор на въпрос не по моята мярка, като превишаваща способностите ми за проумяване дилема. Но сега това не е възможно...

И така – да започнем от самото начало...

Човешката душа – психиката* - е основният предмет на една, търсеца основание в опита, експеримента и наблюдението, бързо развиваща се съвременна наука – психологията. Тя има голямо практическо приложение и обхваща множество направления. Главните ѝ теоретични школи, независимо от разликите между тях, изучават психиката от позициите на материализма и разглеждат психичния живот като функция на мозъка и централната нервна система. Но като емпирична наука психологията прави достоверни открития и събира важни данни за човешкото поведение, непротиворечащи на наблюденията на православните автори върху закономерностите на духовния живот. Много често тя разглежда под друго наименование състояния и прояви, описани от Светите отци – агресивност /гняв/, сексуални перверзии /похот/, депресия /отчаяние/, хранителни разстройства /чревоугодие/.

Дори Фройд, на когото в православните среди обикновено се гледа неодобрително, но чиято теория отдавна е считана за класическа, дори той, независимо от твърде крайните си възгледи, разбира силата на първичните страсти – сексуалните и агресивни влечения на То, трудността те да бъдат контролирани от Аз-а и необходимостта от намеса на Свръх-Аз-а, за да се прояви стремеж към висшите духовни и културни ценности. Теорията му за подсъзнанието всъщност е догадка за греховната природа, която човек дори да усеща в себе си, не може да преодолее сам. Фройд, разбира се, не би могъл да си представи такива средства за борба със страстните наклонности като аскетиката и молитвата и в крайна сметка не вижда друг начин за облекчаване на страданията на болните си от невроза пациенти освен психоанализата –

продължителна и мъчителна процедура за изследване на трудно достъпните психически процеси на подсъзнанието.

Когато съвременната психология не разглежда проблеми, в областта на които е некомпетентна, от нея има определена полза. Ето защо не бива да се поставя стена между нея и творенията на Светите отци. За съжаление, някои православни християни, най-вероятно поради некомпетентност или прекомерна ревност, споделят мнението, че психологията /както философията и “светската” литература/ са напълно излишни, дори духовно вредни. Този антиинтелектуализъм е много опасен. Той не е в духа на църковното учение. Трябва да се научим да отличаваме нехристиянските възгледи от ценната информация, която психолозите дават за човека, неправилните позиции и убеждения от верните наблюдения. Един психолог може много точно и детайлно да опише състоянията и проблемите, да помогне на хората да се приспособят към съвременния живот и да преодолеят затрудненията си. Тъй като съществува пряка връзка между психичното здраве и духовния живот, психологията може да помогне на човека да възвърне психичното си равновесие и да го научи да живее умерено и пълноценно. Достиженията на съвременната психология определено могат да бъдат използвани за добро, ако се избягват неправилните схващания за човешката природа.

В психологията обаче, не се коментират “трудните” въпроси за произхода на човека и безсмъртието на душата, а въпросите за нравствените измерения на душевния живот се пренебрегват като проблематика. Ограничеността на психологията се дължи на материалистичните ѝ позиции, т.е. на това, че тя не признава самостоятелността на духовното битие. Тя става опасна и антихристиянска едва тогава, когато се опитва да установи същността на душата. Това не е възможно с научни средства и по научен път, защото не всичко в духовната област подлежи на експериментални изследвания и анализ. Психологията може да описва определени процеси, но тя не е в състояние да обясни правилно духовния свят, защото моделът ѝ за човека е непълен, едноизмерен. Това, което ние наричаме паднало човешко естество, за нея е единственото нормално човешко естество. Тя не разбира и отхвърля християнската космология, антропология и мистика. Като не признава Божественото откровение и учението на Църквата, тя не може да осветли правилно въпросите за произхода, природата и свойствата на душата и вътрешния духовен живот. Без да приеме християнското учение, тя не може да посочи нито причините за злото в човека – страстите и влиянието на демоните, нито източника на доброто – Божия образ и благодатта. При това тя се дистанцира, както е известно, от нравствени оценки, прехвърляйки тази проблематика на етиката.

Но ако една ябълка е започнала да се разваля, какво трябва да направим с нея? Някои биха я изхвърлили цялата, защото тя вече е загнила и носи развалата в себе си, а други биха изрязали здравата част, тази, която още не е засегната, и биха я използвали. Подобно е положението и със съвременната психология – не е необходимо да я отричаме изцяло и напълно само защото тя не приема истинността на християнския мироглед. Плод на по-голяма разсъдителност, според мен, би било да вземем от нея всичко, което можем да използваме, тази част от методите и постиженията ѝ, която би могла да ни помогне.

Обобщавайки написаното до тук, смятам, че православна психология и психотерапия са не само възможни, но и абсолютно необходими. Те единствени са в състояние да възпълнят “оскъдността” на съвременната психология, като съчетаят в себе си практическия опит на психолозите и многовековната православна традиция, но, разбира се, не механично, а чрез спойката на светоотеческото учение за душата. Това, от което в момента има най-голяма нужда, са подготвени специалисти – психотерапевти, които да бъдат не просто православни християни, а да лекуват психичните болести с различна система от подходи и методи.** Още една конкретизация – православната психотерапия не бива да се разглежда само като начин на лечение на душевните страдания на православните християни. Така обхватът ѝ неимоверно се стеснява, смисълът ѝ се свежда до спомагателно средство, а значението ѝ - до ролята на

обслужващо звено за нуждите на православната общност. Тя би могла да играе много по-значителна роля в терапията на психичните заболявания като излезе извън рамките на Църквата, например при лечение на зависимостите или при психосоциалната адаптация на изпаднали в различни кризи пациенти. И не на последно място тя може да се превърне в общественозначимо свидетелство за силата на православията.

По нататък в този материал ще се опитам да разгледам най-честите психически страдания – неврозите - от позициите на православната психология. Пиша за тях, защото те са най-леките, но и най-разпространените психически болести, на които често не се обръща достатъчно внимание. Те имат психо-соматична симптоматика и са с голям диапазон на прояви – от неврастения, през натрапливости и страхове до депресивни и хистерически разстройства.

Според вече спорното класическо определение неврозите или т.н. психогенни са чисто функционални заболявания, при които не съществуват органически увреждания на нервната тъкан на мозъка. При тях хората, запазвайки критично отношение към състоянието и поведението си, се стремят да възстановят психичното си здраве. При ендогенните психози /шизофрения, манийно-депресивна психоза и др./ обаче, човек живее с болестта, вътре в нейната реалност и обикновено не достига до самосъзнанието, че е болен, “ненормален” в клиничния смисъл на тази дума. Съществуват още екзогенни и сенилни психози, както и един тип отклонения, които не приличат на “класически” болести – т.н. характеропатии или акцентуации на личността. При тях човек също трудно се адаптира и трудно съжителства с други хора. Докато прогнозите за протичане на неврозите са оптимистични и психотерапията им се отразява добре, то при психозите, макар да се влияят от лекарства, рядко се достига до пълно излекуване. При характеропатиите лекарствено лечение е невъзможно. Вероятно част от психичните страдания се допускат от Господа като наказания за грехове или са резултат от влияние на нечисти сили. Тук критерий за преценка може да бъде как човекът се отнася към Църковните тайнства и към Св. Причастие. Т.н. “обладани” не допускат нищо свято край себе си.

Това деление е само относително, защото класификацията на психичните заболявания е изключително трудна, както е сложна и тяхната диагностиката. Понякога една болест започва като невроза, а после се развива в психоза. Наследственият фактор при психичните заболявания играе голяма роля, но също така е необходимо и събитие, което да провокира болестта. Много важни са възпитанието на човека, т.е. как той е научен да се справя с трудностите, и ресурсите на психиката му.

Според една от най-съвременните теории в психологията – тази за емоционалната интелигентност - “съвременната култура е стигнала твърде далеч в опитите си да предпазва децата от неща, от които не е необходимо да бъдат предпазвани...т.е. прекалено голямото разбиране и съчувствие към някои деца е толкова вредно, колкото и прекалено малкото.” *** Щадящите методи на възпитание, при които върху детето не се оказва никакъв “натиск” и се изпълняват всичките му прищевки, са също толкова вредни, колкото и емоционалната депривация, жестокостта или непостоянството в изискванията. Разглеждането има невротизиращи последствия, но то запълва определена празнота в семейството. Чрез него обикновено единият родител се стреми да “привърже” детето към себе си и така да “компенсира” неудачните взаимоотношения и отчуждението си с другия родител, а в зависимостта на детето от себе си вижда свидетелство за собствената си значимост. В резултат на този стил на възпитание се изграждат грешни поведенчески модели, при които претенциите на личността към другите са прекомерно завишени, формират се егоистични и астенични черти на характера и нереална самооценка.

Общо наблюдение, което широко се коментира, е, че напоследък хората стават все по-изнервени, отчуждени и агресивни и това се отразява върху здравето, семейството, работата и

взаимоотношенията им. Повечето обяснения на този факт са свързани с трудния живот, безработицата, напрежението и несигурността. Те вероятно имат голямо значение. Но аз си мисля, че нещата са по-дълбоки. На съвременния човек не може да не му се отразява животът без Бога. Нервността най-общо, а по-конкретно различните неврози – депресии, афективни разстройства, хистерии, са и душевни страдания, резултат /в повечето случаи/ на откъснатостта от Господа. Хората са слаби физически и духовно същества и когато изчерпят силите си, ако не се обърнат към Бога за помощ и подкрепа, те рухват. Наистина голямо значение имат пренатовареността, битовите проблеми, страстите на близките, които се понасят без вина /родител-алкохолик/ или нещастното стечение на обстоятелствата /смърт на близък човек/. Но доста често “нервността”, агресивността или усещането за безсмислие на живота се появяват без особено сериозна видима причина. Само човек, който се стреми да бъде търпелив и смирен, да обича близките си по християнски, може да избегне клопките на егоизма, самосъжалението, склонността да се оплаква и да недоволства, скуката и отчаянието, които са толкова характерни за неврозите. Само човек, който вижда във всичко Божията воля и не е спял за своите грехове и страсти, може да приема живота си, /а това означава и нещастията и страданията в него/ такъв, какъвто е.

Тук е мястото да спомена невротизиращия ефект на телевизията. Психолозите и социолозите отдавна са разтревожени от нейните колосални възможности за масова пропаганда и за претълкуване на информацията, от излъчването на сугестиращи агресия филми и програми и от отчуждението, което гледането на телевизия поражда. Но съществува още една не толкова директна опасност, която рядко се коментира. В световен план това най-достъпно и най-разпространено забавление диктува и най-масовия модел за преценка на потребностите и поведението: преценката на собствения живот според принципа на удоволствието. Нормално е човекът, както всяко живо същество, да се стреми към избягване на болката и към получаване на удоволствия. И това е дотолкова естествено, че противоположните нагласи говорят за патология. Но стремежът към изживяване на удоволствие на всяка цена, увереността, че щастието ти се полага тук и сега, а нещастieto е лошо изключение, събуждат в човека чувства на завист, алчност и ропот, склонност да възприема себе си като жертва на несправедлива съдба, желание за постигането на земен рай.

В основата на невротичното психическо развитие стои непреработен конфликт: обида, пред която човек не може да се смири; загуба, която не може да приеме; поражение, което не може да понесе. Мъчителните въпроси: Защо точно на мен?, С какво съм по-различен от другите?, С какво съм заслужил? - са въпроси без отговор. Те са твърде далеч от разбирането на собствената съдба като закономерно следствие на собствените вини и грешки. Думите на Достоевски: “Всеки заради всички и за всичко е виновен” разкриват неразривната духовна връзка между хората, в която няма отделна вина и отделен живот, а всеки човек е отговорен за всеки грях. Само възприемането на собствената участ през призмата на тази взаимна зависимост може да донесе успокоение и просветление, а обратното, поставянето на себе си в центъра на вселената, носи ропот, бунт, отчаяние. Липсата на готовност да простиш, да започнеш наново, да забравиш, от една страна, а от друга надценяването на собствените заслуги, права или значение – са най-често срещаните причини за развитието на невротични реакции и най-честите поводи за попадането в омагьосания кръг на неврозата, от който трудно се излиза.

Хората изкривяват в преценките си взаимоотношенията, нагласите и обясненията на фактите по специфичен начин, в съгласие с неправилното приемане на себе си и на съдбата си и така отново намират потвърждение и оправдание за неправилните модели на поведение. Много пациенти се оплакват от “лошата закономерност” в живота си. Те като че ли са “обречени” да получават едни и същи удари от съдбата. Ето няколко примера за т.н. порочен кръг, в който попадат хора с грешни модели на социална адаптация. Някои непрекъснато стават жертва на

агресия, като че ли съвсем невинно. На други не им върви с избора на партньори – постоянно харесват неподходящия човек. На трети се случва доста често да ги мамят или използват. Всичко това е резултат на неправилно изграден стереотип, който вместо да се “разпада”, тъй като е нелогичен и не “работи”, напротив – все по-устойчиво се закрепва в поведението на човека, убеден че не с него, а с другите нещо не е наред. В неудачите си такива хора намират само потвърждение за нещастieto си и повод за самосъжаление, а не сигнал за необходимостта от промяна. Мнителният човек ще вижда злонамереност във всички действия на другите хора и като следи реакциите им, ще става все по-мнителен, откривайки “доказателствен материал” за догадките си. Убеденият в това, че всички го провокират или игнорират агресивен човек, ще “фокусира” агресията на другите, защото ще се държи предизвикателно. Ревнивият ще отблъсква съпругата си с подозренията си и приемайки охлаждането ѝ за поредното доказателство, ще разпалва още повече ревността си. Затвореният в себе си ще парира всички опити някой да се доближи до него, в потвърждение на увереността си, че не го харесват и не го разбират, че не може да си намери приятели... Самоизпълняващо се пророчество, грешен модел на поведение, неправилно обяснение на намеренията и нагласите на другите. И всичко това само защото чуждата грешка не е била приета, собствената вина не е била призната, обидата не е била простена...

Тревожността и страхът са отрицателни, придружени от вегетативни реакции, емоционални състояния, които зависят и от личностни фактори като невротизъм и интроверсия. Тревожността се преодолява трудно, защото е закрепена като устойчива реакция на ситуации, свързани с неизвестност или преценявани като личностно значими от човека. Но страховете и притесненията означават и липса на упование и надежда. Безчувствието не е изход от проблема – то също е недооценяване на положението. Признаването на трудността или значимостта на ситуацията обаче, заедно с молитвата към Господа, вярата в помощта Му и приемането на Божията воля, могат да помогнат на човека да види непреодолимите проблеми или сложните изпитания в не толкова трагична светлина.

Положителното чувство за хумор има огромен терапевтичен ефект. Възприемането на себе си в комична светлина, разбирането за преувеличаването на проблема, усетът за нелепостта и гротескността на ситуацията са непознати за гордия човек. Той не може да се шегува със себе си и възприема извънредно сериозно всичко, което се отнася до него. Себепренебрегването, омаловажаването на себе си, самоиронията са му чужди.

Искам да засегна още един проблем. Всичко, което написах до тук, като че ли не се отнася до лошото самочувствие при депресивните състояния, до неадекватно преувеличената вина по незначителен повод и до комплексите за малоценност. Каква гордост можем да открием в човек, който се самообвинява и вижда себе си само в отрицателна светлина, който не си вярва, колебае се и се страхува да направи каквото и да е или е готов да приеме всяко унижение и всяка загуба като напълно заслужени? На пръв поглед, той като че ли наистина е лишен от тази греховна склонност. Но защо тогава не притежава лекотата и радостта, с която светците са посрещали обидите и гоненията? Откъде идват притесненията, недоволството, гневът и мрачното настроение? Единственото обяснение, което може да се даде, е следното: желанието му да бъде съвършен, перфектен във всяко едно отношение е толкова голямо, че го парализира и го кара да се чувства недостоен за собствената си мяра. Но това не е ли гордост? Не е ли горд човекът, който иска да е най-добър, най-харесван, най-популярен и ако това не му е дадено, не се примирява с това, което в действителност е? Не винаги самообвиненията и прекомерното, непреодолимо чувства за вина са израз на истинско покаяние. Те по-скоро свидетелстват за това, че човекът още не е приел своята греховна природа, не е потърсил прошка и не се е смирил. Защото покаянието носи и познание, и просветление. Не е ли горд човекът, който страда от това, че е извършил нещо, което го е изложило, което е разкрило некомпетентността или лошия му характер? Защото Бог открива нашата истинска същност,

нашето истинско лице в греховете ни. Как бихме могли да твърдим, че се познаваме, ако сме слепи за недостатъците и лошите си наклонности? Нима Бог, Който ни обича, иска да останем в доволството на тази слепота?

Според светоотеческото предание и духовния опит на достигналите святост старци, нечистите духове влияят както върху мисловната сфера на човека, внушавайки му различни мисли и представи, така и върху емоционалната, възбуждайки чувства на похот, раздразнение, гняв, печал, униние и т.н. Поради това всеки християнин, който желае да води духовен живот и да очисти сърцето си от страстите, трябва да се отнася внимателно към мислите и чувствата си. Недопустимо е сляпото следване на всички подбуди и желания. Пробен камък, който определя същността и източника им, освен естественият глас на съвестта, са Свещеното писание, Христовите заповеди, опитът на Светите отци и техните наставления. Човек се освобождава от влиянието и властта на падналите духове чрез общението си с Господа в тайнствата и личния си духовен живот.

В духовен план безкритичното поддаване на депресивните мисли на отчаяние и безперспективност, както и поддаването на завистта, гнева или страха, в никакъв случай не означава освобождаване от тях. Приемането на мислите като свои, напротив, означава изпадане във все по-голяма зависимост, защото подчиняването на изкушението прави по-нататъшната борба с него по-сложна. Тук логиката е обратна на тази, която действа при удовлетворяването на потребностите: обичайно, щом една потребност бъде задоволена, психическото напрежение временно спада и тя престава да бъде мотив за дейността. Нещо повече, дори правдоподобни, логични на пръв поглед мисли могат да се окажат добре прикрито изкушение. Източникът им трудно може да бъде разпознат и когато те са близки на естествената настроеност и съвпадат с вродения темперамент на човека, защото тъгата не би направила впечатление на меланхолика, а гнева на холерика. За съжаление обаче, написаното до тук понякога служи като оправдание на вярващите, които вместо да се обърнат към себе си, към своята греховна природа, се оневиняват с думите: “Това беше изкушение, наваждане и т.н.”. Но кой не е бил подвеждан по този начин?

Светите отци обаче са много внимателни, когато разграничават психичните отклонения като резултат от духовни и физиологични причини. Наследствената предразположеност и влиянията на социалната среда при определено съчетание могат да обусловят появата на психично заболяване. Не всяка болест е предизвикана непременно от бесовски влияния. Тя може да е дадена на човека от Бога като изпитание или като пример за търпение на околните. Лишаването от сън, от храна и крайните физически прояви на духовна ревност също могат да доведат до психически проблеми, които са обратими при навременно отстраняване на причините за тях.

Неврологията по емпиричен път потвърждава предположенията за влиянието на различни външни и вътрешни фактори при възникването на психичните болести. Според някои съвременни автори**** в основата на неврозите, считани до скоро за функционални заболявания, стои непреработен конфликт. Нервната тъкан е свръхчувствителна към странични влияния – интензивни и продължителни дразнители от околната среда, вкл. и от социалната /неблагоприятна семейна обстановка/ и към вътрешни психични натоваарвания /психическо напрежение и преумора/. Силните въздействия /в това число вероятно и на безплътните духове на злобата/, които не могат да се компенсират, предизвикват промени в мозъчните структури, първоначално на молекулярно и субклетъчно ниво. Тези вътреклетъчни изменения, които в неврологията вече се считат за патологични, са обратими. Но те вторично се отразяват върху психичния живот, защото различните състояния на тялото влияят върху функционирането на психиката. По този начин може да се обясни как страстите, срещу които човек не се бори, водят до психични отклонения като депресия, мания или натрапливи влечения.

При работата на вярващия психотерапевт обаче, съществува едно очевидно затруднение. Справянето с психичните проблеми често означава продължителна борба с греховната природа на страдащия - с греховните му привички и страсти. Понякога човек не ги осъзнава, а понякога дори да ги вижда или да разбира, че му вредят, няма сили да се справи с тях сам или му липсват търпение и постоянство. Да се пребориш с егоизма, агресивността или с влеченията си не е лека задача. В този аспект е необходимо да се отбележи, че да считаш себе си за православен християнин и да водиш борба със страстите си са две различни неща. Духовната борба дава по-реален поглед, по-точно усещане за природата на човека. Но тя се познава само опитно. Как можеш да помогнеш на някой да се справи със слабостите си, ако самият ти не се бориш със своите собствени. Само след осъзнаването на собствения гняв, малодушие или униние и на необходимостта от постоянни усилия за преодоляването им, е възможно да видиш човека във вярна светлина. Църквата притежава изпитани оръжия в тази борба – молитвата, изповедта и причастието. Чрез тях Бог възпълва нашите немощи. Но ако пациентът не е вярващ, за него тези лечебни средства са абсолютно недостъпни. Дали тогава и психологът е ограничен само в рамките на практическите методи?

В повечето случаи е невъзможно той директно да препоръча на пациентите си да се обърнат за помощ към Господа. При това положение единственото средство за вярващия психолог остава собствената му молитва – да се моли за своя клиент, да се моли и за това Бог да даде на самия него разум да намери най-правилния път и сили да се справи. Впрочем, молитвата трябва да бъде не последното, а първото “усилие”, което е необходимо да се направи. Пиша усилие, защото да се приучиш към постоянна молитва е продължителен волеви процес. Необходимо е търпение и настойчивост, за да свикнеш да се молиш, докато работиш или разговаряш. Но освен помощ и утешение, молитвата е и закрила, защото опитите да се излекуват пациенти с тежки психози или със суицидни намерения, означават уязвимост и откритост за влиянието на силите на злото. Нека си спомним каква е православната практика на екзорцизма: само на подготвени свещеници и при специални условия се е благославяло да четат молитвите на св. Киприан или на св. Василий. Тук съществува още една уловка: ако психологът реши, че е негова заслугата, ако се замае от успеха си, тогава може да попадне в капана на собствената си гордост.

Всички ние, дори да влагаме в едно дело огромни сили и амбиция, дори неистово да се опитваме да постигнем желанията си, няма да успеем, ако усилията ни не са в съгласие с Божията воля. В такъв случай, каквито и опити да прави психологът, каквато и ерудиция или професионализъм да притежава, колкото и да съпреживява на страданията на клиента си – той няма да постигне никакъв резултат. Защото независимо от огромното му желание да помогне, възможностите му са ограничени като възможностите на всеки човек. И ако не е Божия воля пациентът да бъде излекуван, всичките му усилия са напразни и той трябва да приеме този факт като част от неведомия Божи промисъл.

Длъжна съм да направя едно последно уточнение: зад термините пациент или клиент, стоят сложни съдби и уникални личности. С усета и чувствителността си на неразбрани или отхвърлени хора те лесно разпознават повърхностното отношение, маркирането или досадата. Ако, виждайки слабостите и страстите на човека, го осъдим в себе си за тях, ако го обвиним за собствената му съдба, ако го презрем заради греховете му, по-добре да се откажем веднъж за винаги от работата си. Само дълбокото съчувствие, поемането на чуждата болка, неосъждащото отношение и в крайна сметка само любовта могат да ни доближат до душата на другия човек, да го накарат да ни се довери.

От всички професионални поприща да лекуваш психиката като че ли е най-отговорното и най-трудното. Не само защото са необходими мъжество, професионализъм и търпение и не

само защото често се налага да работиш според принципа на черната кутия. Много повече защото залогът е твърде голям – вечната участ на безсмъртната човешка душа.

Защото каква полза за човека, ако придобие цял свят, а повреди на душата си? Или какъв откуп ще даде човек за душата си. Мат. 16:26

---

* В семантичен план думите “душа” и “психика” означават едно и също, защото психика е термин, образуван от старогръцката дума “психе”, чийто буквален превод на български е душа. Въпреки това, те нямат абсолютно терминологично съответствие, поради напластяванията на различни научни и културни контексти.

** В Русия отдавна се публикуват разработки /вкл. и в Интернет/ по православна психология и там тя си е извоювала правото на самостоятелно развиващо се направление. Православна психотерапия се прилага при лечението на психично болни, наркомани, жертви на тоталитарни секти и се практикува от всепризнати специалисти. Достатъчно е да спомена имената на психиатъра-психотерапевт Д. Авдеев, кандидата на психологическите науки доцент протойерей Б. Ничипоров, доктора на медицинските науки проф. йеромонах Анатолий /Берестов/.

*** Шапиро Л., Как да възпитаваме дете с висок емоционален коефициент, София, 1999, стр. 79

**** Руководство по психиатрии, том 1, под редакцией академика Г.В.Морозова, Москва, Медицина, 1988, стр. 51-74

“В основата на формирането на неврозите лежи мотивационен конфликт, който води до снижаване на скоростта на локалното мозъчно кръвообръщение, хипоксия на мозъка, изменение на невроните, което довежда до нарушение на функционирането на лимбичните структури.” Стр. 69 на пос. съч.

29.11.2003 г.

Маргарита Бонева-завършила психология и богословие